

ליקושים

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

מהגר"א

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

אוצר החכמה

83

הדפסה ברוולוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

אמרי נועם על מסכת ברכות אליהו בן שלמה זלמן (הגר"א) עמוד מס: 187 הודפס ע"י אוצר החכמה

ליקוטים מהגר"א

אוצר החכמה

ברכות

תתי"ח 567 (1234)

הוצאה לאור

דף ב ע"א

ק"ש, וכן צימי החורף שחנן החמה בשעה השמינית בצוקר, תכרף להשמונה עוד יב' שעות, ותהיה הצירוף הכל ציחד עשרים שעות, ותחלקם לחצאין ותהיה עשר שעות על היום, ואז נשלם הזמן קריאת שמע, כן בכל יום ויום, וכן בכל הזמנים הן בקץ הן בחורף, וזה ברור. [קול אליהו אות קעג].

דף ג ע"א

משמרה ראשונה חמור נער וכו'. [תענית ד' כג. היינו כחולמים, מי איכא דנייס שצעין שנין] הענין כי אחז"ל ג' משמרות הוי הלילה, הוא העוה"ז שדומה ללילה^ה, וחלק לג' זמנים, העליה, והעמידה, והזקנה, כי כל ימי העליה הוא רודף אחר מאות העולם הזה, והעמידה רודף אחר

מאימתי. מה שמתחיל בצרכות, מפני שקדר זרעים הוא צדיק, כמ"ש^ה פרי עץ אשר זרעו בו על הארץ, ונאמר ברכות לראש צדיק^ג, ונאמר^ז זרעו לכם לצדקה, לכן מתחיל בצרכות^ז. [שנות אליהו].

עד שיעלה עמוד השחר. [עי' שנות אליהו ד"ה רשב"ג].

מאימתי נשלם זמן קריאת שמע בכל יום ויום משחנן החמה, הן בקץ הן בחורף. תכרף חצי מעת לעת, היינו יב' שעות להנך החמה, למשל צימות החמה חנן החמה בשעה שניה בצוקר (שקורין וייגער לוויי), תכרף עוד יב' שעות, ותהיה הצירוף יחד ארבעה עשר שעות, ואחר זה תחלקם לחצאין, ותהי' שבע שעות על היום ואז נשלם זמן

(א) בראשית א' יא' ע"ש.

(ב) משלי י' ו'.

(ג) הושע י' יב'.

(ד) וע"ע בפירושו סוף מגילת אסתר וז"ל ושלום הוא כלל כל המדות וכו' ולכן גם הש"ס משניות סיים בשלום סיים בשלום וכו', ועל כן מתחיל המשניות בברכות, כי שלום הוא הצדיק, וברכות לראש צדיק, וגם כי בתחילה נשנה סדר זרעים, וזרע הוא הצדיק, בסוד אשר זרעו בו על הארץ, וברכות לראש צדיק, לכן מתחיל בברכות וכו' ע"ש.

(א) פסחים ב:.

הכבוד והעושר, וזה שאמרו משמרה ראשונה ^{ע"פ} צעננו, ואח"כ כולם ציחד צ' שאלות. [קול אליהו אות קעד', ביאורי אגדות כאן].

דף ד ע"א

לדוד שמרה נפשי כו' ואני חזות לילה אקום כו'. כמו שאמרו^ה כל העוסק בתורה כלילה הקצ"ה מושך עליו חוט של חסד. צין אשה לצעלה. כי החיצור נקרא חסד כמו שכחוצ^ה חסד הוא. ולא צושתי. כי עיקר החסידות שלא יתבייש מבני אדם^ה במילי ^{דשמיא}. [ביאורי אגדות].

חכמים כמאן סצירא להו וכו' וריצ"ל אמר תפלות באמצע תקנוס. יש לדקדק לענין מאי מסדר בעל הש"ס שלא כסדר, בתחלה מקשה מאי שנא בכל דוכתי דלא קחני חייב, ואח"כ מפרש אמר מר קורא, וצרייתא כתוב להיפוך קורא ק"ש כו' ואח"כ כל העובר כו'. עוד קשה לענין מאי קאמר הצרייתא אבל אדם בא מן השדה אם רגיל לקרות קורא כו', הכי הוה להו למימר סייג עשו לדצריהם שלא יהא וכו', ולשמוק. וי"ל דהא יש להקשות היכי מסייע ליה לר' יוחנן מהאי צרייתא דצריך לסמוך גאולה לתפלה, דמהאי צרייתא לא מוכח אלא דלא כריצ"ל

חמור נער שהוא התלזה כידוע, משמרה שניה כלבים צועקים הצ הצ, שלישית שאז רואה ימי הירידה אז חוזר מדרכ הרעה ופורש לתורה, וזה שאמרו שלישית תינוק יונק משדי אמו, כמו שכחוצ^ה דדיה ירווך בכל עת, ונאמר^ה אל תטוש תורת אמן, ומהפך אפילו חומרו לטוב, וכמ"ס כי צוקנה כל הרמיחות ותאות החומר נמשלו לאשה והנשמה לצעל כידוע וזה שאמרו אשה מספרת עם צעלה אפילו היא עמו בתורה, [אבל בפסוק הזה משמע שכל ע' שנין הוא ישן, על זה תמה מאד, שראה שכלה כמו וקרבנו ימי המות ועדיין אינו חוזר מקורו וכו']. [ספר ליקוטי תורה מהגר"א וכן בספר פירוש על כמה אגדות].

שמעתי בת קול וכו' לבין האומות. יש לפרש כי למעלה הוא "חרב", על פי מה שאמרו חענית (ד' ה.) לא אצוא צירושלים של מעלה עד שאצוא צירושלים של מטה וכו', ו"שריפה" הוא למטה, וצירושל הוא ה"גלות", ועל זה כתיב ג' פעמים שאגה (ירמיה כב) ד' ממרום ישאג וגו' שאג ישאג על נוהו, כדאייתא למעלה דשואג כארי, כי הארי שואג גם כן ג' פעמים, א' שואג

(ב) משלי ה' י"ט.

(ג) שם א' ח'.

ד' ד

(א) ע"ז ג'.

(ב) ויקרא כ' יז' ע"ש וברש"י.

(ג) ע"י הגה או"ח סי' א' ס"א ולא יתבייש ובהגר"א שם. ועל כן נקרא על ידי דברים אלו חסיד, מלשון חסד.

דאמר באמצע תקנוס, וצברייתא אמר קורא ק"ש ומתפלל, בתחלה ק"ש ואח"כ תפלה, אבל לסמוך גאולה לתפלה לא מוכח כלל מאורייתא. אבל יש לומר, דהא עוד יש להקשות, למה לא עשו חכמים סייג לתפלה עד חצות כמו בק"ש, אבל יש לומר על זה ג' חירוצים, אי אמרת דתפלת ערבית רשות לא נריך סייג, ואי אמרת תפלות באמצע תקנוס ג"כ לא נריך סייג, דקודם ק"ש הוא תפלה וסגי בסייג של ק"ש, ואי אמרת נריך לסמוך גאולה לתפלה ג"כ לא נריך סייג לתפלה, דק"ש ותפלה אחד הוא, וסגי בסייג של ק"ש, ולפי"ז מסייע לר"י מצרייתא שפיר, דתפלות באמצע תקנוס לא יכול לומר דהא צברייתא אמר בתחלה ק"ש ואח"כ תפלה, ותפלת ערבית רשות לא יכול לומר, דהא אמר צברייתא חייב, ופריך הש"ס מאי שנא כו' לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות, ע"כ ז"ל כר"י דנריך לסמוך גאולה לתפלת ערבית, דאל"כ למה לא עשו חכמים סייג בתפלה כמו בק"ש, ולפי"ז מתורץ מה שמסדר הקושיא בתחלה, מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב כו' ואח"כ אמר מר כו' מסייע ליה לר"י, דלא מוכח סיוע לר' יוחנן רק אי אמרת תפלת ערבית חובה. אבל עדיין יש להקשות היכי מיייתי סייעתא לר"י, דלמא כריז"ל תפלות באמצע תקנוס, והא דקתני צברייתא קורא ק"ש ומתפלל דמשמע ק"ש קודם לתפלה, יכול לומר כמו שכתבו חוס' ב. ד"ה מאימתי קורין וכו' אומר ר"ת שהיו

רגילין לקרות ק"ש קודם תפלתן כמו שאנו רגילין לומר אשרי תחלה, ואותו ק"ש אינו אלא לעמוד בתפלה מחוץ דברי תורה, נמצא דלפי"ז יכול לומר תפלה ואח"כ ק"ש, ומה שאמר הצרייתא ק"ש ואח"כ תפלה, זהו כדי לעמוד בתפלה מחוץ דברי תורה, אבל ק"ש דאורייתא היא לאחר תפלה, לכך אמר הצרייתא אבל אדם בא מן השדה אם רגיל לקרות קורא ואם רגיל לשנות שונה כדי לעמוד בתפלה מחוץ דברי תורה ואח"כ אמר וקורא ק"ש ומתפלל בודאי הוא ק"ש דאורייתא וזהו אחי לאורוי דק"ש קודם לתפלה (זה שמעתי מפיו הקדוש, וגם שמעתי מפיו הקדוש שזה החידוש אמר צילדותו, כמדומה שאמר שהיה כבן שבע שנים). [שנות אליהו].

דף ד ע"ב

אמר ר"א כל האומר תהלה לדוד וכו' דאית ביה תרתי. ופרש"י דאית ביה תרתי, דאחי צאל"ף צי"ת, ויש בו שבה הכנת מזון לכל חי. והנה לכאורה התיבות "לכל חי" מיותרות. וי"ל דכוונתו קך הוא, משום דלכאורה המזמור קי"א הללויה אודה ד' בכל לבב וגו' אחי נמי צאל"ף צי"ת, ואית ביה נמי פרנסה "ערף נתן ליראיו", וטרף הוא מזונות, לכך פרש"י דבמזמור קי"א כתיב רק "ליראיו", אבל בתהלה לדוד יש בו שבה הכנת מזון "לכל חי", כדכתיב פותח את ידך ומשביע "לכל חי" וגו'. [קול אליהו אות קעה' 7].

(ד) וכזה ברש"ש ובשנות אליהו בסוף המסכתא וסיים שם: (זה החידוש שמעתי מפיו) ע"כ.

דף ה ע"א

אמר ר' זירא ^{היה ר' זירא} זא וראה וכו' תורה לשראל ^{היה ר' זירא} ושמת וכו'. ויש לדקדק הא בתגרי אין המוכר ענב וכיוצא בו, ובגמרא אמר סתם. ויש לפרש על פי מה שאמרו חז"ל במס' קידושין (ד' גט.) בעוצדא דר' גידל, דזנינא קמייחא לא מסמנא מילתא אס אדם מזבנה וכו' ע"ש, והנה התורה הוא קנין הראשון של הקב"ה, אלפים שנה^ה קודם בריאת העולם, כמאמר הכתוב^ה ד' קניי ראשית דרכו, וגני קנין כזה, נשר ודם לעולם מוכר ענב ולוקח שמת, אבל הקב"ה נתן התורה לישראל ושמת. [קול אליהו ארת קער].

אמר ר' לוי כו' לעולם ירגיז אדם כו'. כי יש ד' מינים, לדיקים ציונים רשעים צהמיות. וכנגדם יש ד' מיני הגעלה, לבון באור, הגעלה צהמין שהוא מים ואש, וצנון,

כלי חרס שצירתן מטהרתן. לדיקים נידונין צנון, ורשעים צאש, וציונים צמים ואש דהיינו החמין, וההולכין אחר נפש הבהמית הולכין לאיצוד, כי כלי חרס כיון שנשצרה אין לה תקנה. וכנגד זה רמז ד' תיקונים, ירגיז כנגד אש^ה, יעסוק צתורה שנקראת מים^ה, הוי כל צמא לכו למים^ה, ונקראת אש, הלא כה דברי כאש^ה, יום המיתה, הוא שצירת הלז.

[ביאורי אגרות]

דף ו ע"ב

בשעה שצא לצית הכנסת ולא מנא עשרה כו'. והקשה המהרש"א הלא אמר למעלה^ה עשרה מקדמי שכינה. דאיתא צוהר "אז תקרא" בקריאת שמע, "וה' יענה"^ה צתפלה, דקודשא צריך הוא נחית בקריאת שמע כו', וכמו שכתוב^ה "ככל מקום אשר

(א) עי' חגיגה ריש יד. וברש"י ד"ה קודם, שנתנה לאלף דור, היינו שקדמה לבריאה תתקער דורות וצ"ע.

(ב) משלי ח' כב'.

(ג) כדברים לב' כב' כי אש קדחה באפי ועור.

(ד) ב"ק פב.

(ה) ישעיה נה' א'.

(ו) ירמיה כג' כט', ובתורה ב' בחינות, א' מים לבד, ב' מים ואש היינו חמין. וז"ל פ' מים היינו תורה שבכתב, דהרי משום זה תיקנו קריאת התורה בב' ובה' כמו שאמרו בב"ק שם, דוילכו שלשה ימים כלי מים, מה מים בידי שמים, אף תושב"כ מעשה אלקים היא, ואין האדם יכול לעשות מים, אבל אש האדם יכול לעשותה, להוציאה מאבנים וכיו"ב, ה"נ תורה שבעל פה, האדם מבארה ומחדשה, גם על ידי עמלו שהוא נמי כאש, עושה מצונן חמין, דתרשבע"פ רמוזה בה, וככה האש, התמימות, שנכנסים לתוך המים הצוננים].

(א) ע"א.

(ב) ישעיה נח' ט'.

(ג) שמות כ' כא' ווע"ש ברש"י ועי' ר"ן נדרים ז' ד"ה שבכלז'.

לממשלת היום כו', ואז הוא בחסרון כל ימיו, אע"פ שהוא נדיק גמור עכשיו. [פירוש הגר"א יונה ד' א'].
דף ז ע"ב

מאי רות וכו', אמר ר' יוחנן וכו' בשירות ותשכחות וכו'. ויש לדקדק דלפי"ז העיקר חסר, שאין כאן שום רמז צמה ריוהו, ויותר טוב היה לקרואה "שיר". אמנם יש לומר הטעם שנקראת כן הוא, כי גם מתחלה קודם שנתייבשה נשבע מלות בני נח, ואח"כ בגירותה נתוסף לה עוד תר"ו⁷ מלות כמנין "רות", להשלים לתרי"ג, אך כדי שלא תקשה דלפי זה היה לן לקרואה "תור", על זה אמרינן שזכתה ויאל ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשכחות. [קול אליהו אות קמר' ופירושו על רות א' ד'].
דף ח ע"א

על זאת יתפלל כו' מאל או מואל. יש לומר שקראו לאותה מאל ולאותה מואל, כי כן הוא בכל הטובות שבעולם הזה, אדם שמת ומתהלל בעת מציאותו, ולכשיחמיד אללו זמן

אזכיר את שמי", פירוש שאני מצוה אותך להזכיר "אלא אליך" כו', ועתה מתורץ, דלעיל אמר עשרה שמתפללין קדמה שכינה קודם תפלה, וכאן אמר שנשעה שאל לבית הכנסת ולא מאל זה עשרה מיד הוא כועס⁷. [ביאורי אגרות].

דף ז ע"א

ורחמיו על כל מעשיו וכתיב גם ענוש לנדיק כו'. פירוש כי לפני טעמים אין ראוי שיקלל, א' מחמת רעת הנחלקלל כמו שאמר ורחמיו כו', ועוד לרעת המקלל⁸, כמו שאמר גם ענוש לנדיק לא טוב, פירוש "גם ענוש לנדיק לא", בשביל "טוב" שבו, כן פירש צוהר. [ביאורי אגרות].

צדיק וטוב לו וכו'. והענין כי בני חיי ומוזני לא בזכותא תליא מילתא כו'⁹, ואמרו (פ"ק דברכות) נדיק וטוב לו נדיק בן נדיק כו', והענין כמ"ש צוהר כי מי שהיה בגלגול ראשון רע וזה נדיק בן רשע, מורידו השם יתברך בחסרון הלבנה שאין השמש זורחת נגדה, כי כל מעשה עולם הזה הכל מהשמש והירח בקבלותה מהשמש, כמו שכתוב¹⁰

(ד) אולי הכוונה דהקב"ה בא קודם, היינו תוך קריאת שמע, ואם אח"כ בשעת תפלה לא באו עשרה מיד כועס, וע"ש עוד ובביאור, וצ"ע.

(א) רעת הנחלקלל, היינו שיקבל רעה על ידי הקללה, ואין הקב"ה רוצה במפלת רשעים כדכתיב ורחמיו וכו', ועוד לרעת המקלל היינו שהצדיק יענש שהוא מזיק את אחרים, וזה רעה לצדיק, ואין הקב"ה רוצה בזה שהרי הוא טוב לפניו.

(ב) מועד קטן ד' כח.

(ג) בראשית א' ט"ז.

(ד) יל"ע דהרי לנשים אין תרי"ג מצוות, ועי' הגה ריש ספר אגלי טל. וי"ל דמ"מ בתורת אינה מצווה ועושה היא בכל, ואינו דומה לגוי עי' רדב"ז הל' מלכים פ"י ה"י.

מה אינו שמת, אבל להיפך ברעת עולם הזה מכיר בכל עת ורגע, וזהו מוצא. ואשה קאי על הנפש, וזהו מצא, כי נפש טובה נריך להתיגע ולהשתדל כל ימיו שיגיע לה, משא"כ נפש רעה היא מזומנת בכל עת ורגע, ועיין בזוהר פרשת תרומה דף קכ"ח בגין דרוחא מסאבא איהו זמין חדיר כו' ורוח קודשא לאו הכי אלא באגר שלים. [ביאורי אגדות].

זה בית הכסא כו'. ועל דרך הפשט רמו, כי יש עולם הזה ועולם הבא שלאחר מיתה, ועולם התחיה, ולכן אמר "אשה" לנפש לעולם התחיה, ו"מיתה" לעולם שלאחר המיתה, ואמר "בית הכסא" כינה כל הפרשות המותרות מן העולם הזה, על דרך משל בתורה אמרו¹ זכה נעשה לו סם חיים לא זכה כו', כי ענין התורה ונפש, כמו ענין המטר אל הגוף, שהוא מצמיח סמים חיים וקמים מות, כן בתורה נריך אחר הלימוד לבער הפסולת ממנו ציראת חטא ומעשים טובים, וכמו שאמרו² על פסוק³ אני חכמה שכנתי כו', שנכנס ערמומית בלבו של אדם וזהו "עדיפא מכולהו". [ביאורי אגדות].

גדול⁴ הנהנה מיגיעו יותר מיראת שמים כו'. והקשו המפרשים ממה נפשך, אם הנהנה מיגיעו הוא ג"כ ירא שמים פשיטא

דעדיף מירא שמים לחוד, ואם נהנה מיגיעו לא הוי ירא שמים, אמאי עדיף מירא שמים. ומירך הרב הגאון מ"ו ז"ל, ואגב אמר פירוש על פסוקי קהלת⁵ "אין כל חדש תחת השמש", ונאמרה "כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמה", ואיתא במפרשים שאותיות טע"ס הוא ט"ו ע"ר מ'ועיל, היינו שיש ג' חלקי מאכל, יש מאכל שהוא ערב, היינו בתחלה הוא ערב אבל אח"כ רע הוא לו, ויש מאכל שהוא מועיל, היינו בתחלה הוא רע ואח"כ טוב הוא לו כמו רפואת סממנים מרים, ויש מאכל שנקרא טוב, היינו בתחלה וסוף טוב הוא לו, היינו שהוא מתוק בתחלה ואח"כ ג"כ אינו מזיק לו. ואמר הרב הגאון מ"ו ז"ל שיש עוד ג' חלקי מאכל, ערב, היינו שאוכל למילוי הכרס, ומועיל, היינו שאוכל לשם שמים, אף שלעת עמה רע הוא לו, שהנשמה אינה נהנה ממנו, ואם היה באפשרי בלא אכילה היה טוב לו יותר, אף שכוונתו באכילה זאת שיצריא הגוף ויכול לעבוד השם ימצרך בחורה ומנות, נמצא הפעולה באכילה הזאת הוא לאחר זמן כשילמד אח"כ. ויש עוד לשם שמים ונקרא טוב, היינו שבאכילה הזאת עושה ג"כ פעולה גדולה לנשמתו, וזה נקרא טוב. ואיתא' שאברהם אבינו אכל כע"ד אנשים, ופירש הגאון ז"ל שתיקן במאכלו מה

(א) יומא עב.:

(ב) סוטה ד' כא.:

(ג) משלי ח' יב' [וע"ש בביאורו שהוא גם לטובה].

(ד) א' ט'.

(ה) שם ב' כו'.

(ו) סוף מס' סופרים.

אכל אינו נהנה תיכף. ואיתא אין כל חדש
תחת השמש, אכל תורה לעילא מן השמש,
ואיתא צוהר מי שלומד בגיני דבני נשא הוא
ג"כ תחת השמש, וזהו שאמר הכתוב "אין כל
חדש תחת השמש", תיבת חד"ש ראשי תיבות
ח'כמה ד'עת ש'מחה, היינו מי שיש לו
מדרגת טוב, אינו נשאר תחת השמש, אלא
לעילא מעל השמש. [שנות אליהו בסוף המסכת].

דף ח ע"ב

לוחות ושצרי לוחות. ענינם כמו שאמרו^ו
אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה
ואם עם הארץ ישפיל דעתו שנאמר 'זבחי
אלקים רוח נשברה, והם הלוחות ושצרי
הלוחות והם שני חללים שכלב שהוא הארון.

[ביאורי אגרות].

דף ט ע"א

אין נא אלא לשון בקשה וכו' הוציאוי היום
ואיני מבקש כלום. ולכאורה הוא תמוה
מאד, מה זה שצריך לבקש מישראל שישאלו,
וכי לתחבולות הוא צריך להעמיד דבריו, ועוד
תמוה מה שאמר "שלא יאמר אותו צדיק"
וכו', והא אף אם לא יאמר צריך לקיים
הצטתו, וגם המשל שמציא לכאורה אינו
דומה להמשל, דהלא אם היה אומרים לאדם
שמוציאים אותו מיד ונותנים לו ממון הרבה
אז לא היה מצטט צהממון כלום, והרי כאן

שחיקנו שבעים זקנים באכילתן (והארבעה
שכחתי מי הם, כמדומה נדב ואציהוא אלעזר
ואיתמר אכל לא ידעתי צצירור) (ואני שמעתי
משמו משה אהרן נדב ואציהוא, ומפי אחרים
שמעתי משה אהרן אלדד ומידד), ולמדריגת
הטוב לא כל אדם זוכה לכך, רק מתת אלקים
היא. ואיתא' כל אכילה ושתייה שבספר קהלת
אינו אלא דברי תורה, ויש זה ג"כ אותיות
טע"ס, ט'צ ע'רצ מ'ועיל. ערב, היינו שלומד
שלא לשם שמים, רק מחמת שהוא ערב,
שנהנה מהחכמה, ומועיל, שלומד כדי שיהא
צקי בתורה, שאשרי מי שבא לכאן ותלמודו
צידו^ו, ולומד לשם שמים שהשם יתברך נזה
אותו ללמוד ויהיה ג"כ צקי, אכל אינו נהנה
עדיין כשלומד עד שיהיה צקי, שהמזקש אינו
צטוב לב עד שיצא מצוקשמו. וטוב נקרא ג"כ
שנהנה תיכף צעת לימודו, אף שעדיין אינו
תלמודו צידו, וגם אח"כ כשתלמודו צידו, וזה
ג"כ לא יכול לצא לידי מדה, רק מתת אלקים
(ודברים עמוקים הם), וזהו שאמר הכתוב
"כי לאדם שטוב לפניו", היינו שיש לו מדרגת
[טוב] הן בלימוד הן באכילה, "נתן חכמה
ודעת ושמחה", היינו שתיכף יש הנאה
ושמחה, אכל מדת מועיל הוא לאח"כ, וזהו
שאמר הגמרא, גדול הנהנה מייגעו, פירוש
שיהנה תיכף צעת יגיעו, הן בלימוד הן
באכילה, הוא יותר מירא שמים, היינו מי שיש
לו מדת מועיל, שלומד ואוכל ג"כ לשם שמים

(ז) קהלת רבה ב' כו'.

(ח) פסחים ג.

(ט) ערכין ר' טו:.

(י) תהלים נא' יט'.

דף ט ע"ב

א"ר חקרי גאון אלא גויך. רצה לומר כי מלת גאון מיומרת, כי די היה לומר ואותי השלכת אחריך, אך כדי שלא לאסור גם לחולה לכן כתב גאון, ומינה כי לא אסר הכתוב אלא אל המתגאה שמקדים הנחת גופו¹. [ליקוטים בסוף ספר קול אליהו ד' ל., ובשינוי קצת בליקוטים לאמרי נועם].

דף י ע"ב

בית הלל אומרים כל אדם כו'. פירוש ואין תועלת כלל צמה שמטין. ובגמרא² אמרו העושה כדברי בית שמאי עושה כו' רב יוסף אמר העושה כדברי צ"ש לא עשה ולא כלום. והנה הגמרא אינו מובן כלל, כי למה יפסיד הקריאת שמע בעד זה. ועיין צמוס³ שדחקו בזה. ונראה שבדאי הק"ש אינו מפסיד, אך האמוראי פליגי אם עשה מצוה מן המוצא בזה שהטה אם לאו, דצכמה מקומות⁴ אמרינן כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, וצכמה מקומות מצינו שאע"פ שפטור מן הדבר אם עושה הוא מצוה מן המוצא. ונראה כל שהוא מצוה

היה, שאמר להם שישאלו ממנרים כלי כסף וכלי זהב ולהוציאם מיד, א"כ אין המשל דומה להנמשל. חמוס י"ל כי האמת הוא שהגאולה שלמה לא היתה רק על ים סוף, ששם נדונו על המים כנגד מה שעשו לישראל, "כל הבן הילוד" וגו', כי הגזירה לא היתה רק לעינוי ולעבדות, כמאמר הכתוב⁵ אני קנפתי מעט והמה עזרו לרעה, וזהו שאמר הקצ"ה⁶ "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי", פירוש אם יעשו יותר ממה שנגזר על ישראל, וזהו שאמר יתרו⁷ "כי בדבר אשר זדו עליהם", פירוש שעשו לישראל יותר ממה שנגזר עליהם מפני "זדון" לבם, ולכן אמר לישראל שישאלו ממנרים כלי כסף וכלי זהב, רק בשביל אצרהם שיחשוב שהיציאה ממנרים היא הגאולה השלימה, ויאמר ואחרי כן ילאו צרכוש גדול" לא קיים צהם, אצל לפי האמת הגאולה שלמה והרכוש יהיה על ים סוף, ולכן אמרו ישראל הלואי שנאלצו צעמנו ואין לנו רוצים לא הרכוש ולא הפחד והנרות מרדיפת פרעה, ועתה המשל דומה להנמשל, כי הם ראו שחיי הגאולה שלמה חיכף ביציאתם ממנרים. [קול אליהו אות גד'].

(א) שמות א' כב'.

(ב) זכריה א' טו'.

(ג) בראשית טו' יד'.

(ד) שמות יח' יא', והיינו שהטילום למים בזדון לבם, על כן טבעו בים סוף.

(ה) או"ת סי' פט' ס"ג דוה מותר דלא שייך בזה גאווה וכ"כ בהגר"א ס"ק טז' ועי' אמרי נועם כאן.

(א) ד' יא'.

(ב) ד"ה תני'.

(ג) ירושלמי שבת פ"א ה"ב.

תועלת כלל, ומציא ראייה מסוכה שאע"פ שישב בסוכה אין בזה מצוה לז"ש, שאין מצוה כלל לישב בסוכה כזה כן הוא כאן לז"ה, ורצ נחמן אמר שהוא חייב מיתה מפני שעבר על דברי ז"ה ועל דברי הבת קול^פ. [שנות אליהו ע"ש עור].

דף יא ע"א

בשחר מזרח וכו'. ומפרש צירושלמי^ה משום שצע ציוס הללתיך. ומה שתקנו שלש ציוס וארבע צלילה מפרשו שם משום שנאמר והגית בו יומם ולילה, שיהא היום והלילה שוין. ומשום שצלילה אין צריך לומר ויאמר^ז, לכך חיקנו ארבע ברכות צלילה^ז. [שנות אליהו].

דף יב ע"א

ב"ל שלא אמר אמת ויציב וכו' לא יא יד"ת. פירוש לא יא ידי הברכות של אמת

צענם אלא שלא הטריחוהו חכמים, אם עושהו נותנים לו שכר שעשה מצוה מן המוצח, וכמו שאמרו^ה ההוא דעבד כז"ש ואשכח ארנקא דדהבא וע"ש בתוס' בד"ה זכולה פרקין כו' י"ל דלא חשיב לה כו' אלא שלא הטריחוהו^ה, וכן צעורה דברים שצריך הכוס וכמו שכתבו תוס' ד' נא. בד"ה אין לנו אלא כו' שהיו מחמירים על עצמם כו', וכן אמרו בסוכה^ה שהיו מחמירים על עצמם לשתות מים בסוכה וצמי שהיה צורך ולא רצה לשתות עד שצא בסוכה, וכן אין צריך להפסיק לתפלה בתוך הסעודה ואם הפסיק תצא עליו צרכה^ה, [והא דקתני צירושלמי וכו'] וכן הוא כאן, פליגי בזה, עשה כדברי ז"ש עשה, פירוש עשה מצוה מן המוצח אף שצית הלל סברי אין צריך להטות, מ"מ עשה מצוה מן המוצח כמו בכל מקום שהוא^ה, ורצ יוסף אמר שלא עשה ולא כלום, פירוש אין בזה

(ד) ד' ג:

(ה) וכ"כ בתוי"ט שבת פ"א מ"ט הביאו בתוס' רע"א כאן אות י'. ועי' בסי' תרל"ט ס"ז בהגה ובביאור הלכה ד"ה וכל וד"ה הדיוטות, ולהגר"א מבואר דבמים הוא מצד טירחא שאינו צריך לילך לסוכה, וע"כ יש בזה מצוה כשעושה, אבל בירידת גשמים אינה מצוה כלל [ובפרט למש"כ בר' מט: דאין שם סוכה עלה ע"ש], ועי' סי' תר"מ מ"ב ס"ק כ"ב ושעה"צ ס"ק כ"ז, וע"ע בקובץ שיעורים ב"ב אות נ"ד.

(ו) ד' כו.:

(ז) ירושלמי הנ"ל עש"ה.

(ח) גרצ"ל שהוא מחמיר על עצמו.

(ט) ב"מ נט.:

(א) כאן והובא ברש"י.

(ב) וכ"כ הרשב"א והובא במפרשי הירושלמי שם, וכ"כ עור בשנות אליהו פ"ב מ"ב ד"ה ויאמר.

(ג) נמצא ביום ג' פרשיות וג' ברכות הרי שש, ובלילה ב' פרשיות וד' ברכות הרי שש, וסך הכל שבע ברכות.

דף יד ע"א

ב"ה הלן שצעה ימים צלל חלום נקרא רע וכו'. לכאורה תמוה האם תלוי צנחירתו של אדם שיחלום לו, ומה הטעם שיהיה זאת צחינה ע"ד מדרגת האדם אם הוא טוב או רע. וי"ל דהנה ידוע דעולם הזה עם כל מענוגיו הוא כחלום יעוף והכל הצלים, כי חיי האדם צמה נחשב הוא, שימיו ושנותיו אינם בטוחים, ובכל יום ידאג שמה ימות למחר, ואינו יודע אם יחיה או ימות, והמה כחלום יעוף. והנה אם ישים האדם אל לבו כי בעולם הזה כל ימי חייו הוא רק חלום, אזי צלל ספק ישים מלאכת ד' לעיקר ומלאכתו עראי, אך האדם שוכח זאת, וע"כ הוא שקוע בהצלי עולם הזה. והנה בכל ימי השבוע הוא טרוד במשא ומתן צפרנקמו, ואין לו פנאי כל כך לחשוב חשבונות של עולמו בדבר תכליתו, אך ציוס השבת, אשר אז הוא פנוי מעסקיו, אם גם אז לא ישים אל לבו לחשוב בדבר תכליתו בעולם הזה, אשר זאת רק מצוא לחיי עולם הבא, אזי לחטא ועון יחשוב לו כמובן, וזאת כוונתו "הלן ז' ימים", רצה לומר אם עובר על האדם שצעת ימים, ובכלל הזה גם יום השבת, "צלל חלום", שלא נתן אל לבו שהעולם הזה הוא חלום, "נקרא רע", כי כל

ויציב, ואמת ואמונה, אבל ידי קריאת שמע ודאי יצא, דאין שייך כלל לקריאת שמע. שנאמר להגיד צבוקר חסדך כו'. פירוש כי ויציב הוא על העבר, ואמונה הוא על להבא, כמו שכחוב"ה ויציב חלמא ומהימן פישריה, והתם פירוש, החלום שחלם לך כבר, הוא יציב, והפתרון שיהיה יתקיים עוד, וזה הוא שכחוב, "להגיד צבוקר חסדך" על החסדים שעשה לנו הקב"ה כבר, "ואמונתך כלילות", הוא על העמיד לצוא, שעמיד הקב"ה לעשות לנו. [שנות אליהו פ"ב מ"ב סוף ד"ה ויאמר].

דף יג ע"א

א"ר הן בין הפרקים כו'. הא דחשב אותן, משום דהוה אמינא שנחשוב את ואהבת לפרק בפני עצמו, כמו שאמרו"ה ולא היו מפסיקין, ומפרשי"ה בין אחד לואהבת, וכן ושמחת לפרק כמ"ש צוהר לכן חשב אותן לאשמעין דאלו דוקא בין הפרקים. [שנות אליהו].

בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק. פירוש בין ויאמר לאמת, ומאי דקחני אמת ויציב, כמו דקחני בין שמע לוהיה אם שמוע, דפירושו בין שמע לוהיה, כן הוא כאן. [שנות אליהו].

(א) דניאל ב' מ"ו.

(א) פסחים נו.

(ב) ג' דצ"ל ופרש"י, שם ד"ה ולא היו ודלא כתר"ה לא, ואף דלא מיחו בהם, מ"מ אינו נכון ויש להפסיק וע"כ ס"ד רנחשב לפרק.

(ג) וע"י אמרי נועם ד"ה ר"י אומר, באופן אחר.

שזעת ימים נריך האדם לחשוב חשבונו של עולמו, בחשבון הנפש. [קול אליהו הוספות].

דף מז ע"א

חתן פטור כו' עד מוצאי שבת. אשמעינן בזה שני דברים, א' שגם ביום פטור מקריאת שמע, וגם בשבת, שבעילת מצוה מותר בשבת^א. ואמרינן בגמרא בשבתך צניתך פרט להעוסק במצוה, ובלכתך בדרך פרט לחתן, והיינו שאינו פטור מק"ש אפילו עושה מצוה, אלא אם עוסק בה^ב או טרוד בה כדאמרינן בגמ' שם^ג. ואמרו שם בשבתך צניתך, פירוש בשבת דידך, אבל אם אין אמה יושב כך, אלא אמה עוסק במצוה פטור, ובלכתך בדרך, אפילו אם אמה טרוד בדרך, אם הוא לכת דידך, שהוא אינו טרוד במצוה חייב, אבל אם הוא טרוד במצוה, אפילו אינו עוסק נמי פטור. [שנות אליהו].

דף מז ע"ב

[רבן גמליאל קרא קריאת שמע כלילה הראשונה וכו'] רחץ לילה הראשון וכו' איסטניית אני וכשמת טבי עזדו וכו' אין טבי עזדי וכו'. ויש להעיר מדוע בשני הספורים הראשונים מזכיר תחילה את הפועל, ר"ג קרא ק"ש וכו' רחץ כלילה וכו' ואלו נספור השלישי הפך הסדר וכתב, כשמת טבי עזדו קבל עליו תנחומין, מדוע לא נאמר ג"כ בזה הלשון, קבל תנחומין על טבי עזדו כשמת,

(א) כדמוכח זה בכתובות ו: ממשנתנו עש"ה.

(ב) ע"י הגהת אשר"י סוכה פ"ב סי' ו' הביאו הגר"א ב"ק נו:.

(ג) להלן ע"ב הכא טריד והכא לא טריד.

אבל לפי הנ"ל [כי חוקי הלשון כך הנה כמבואר למדקדקים, אשר בסדור המשפטים המנהג להקדים הסבה שהיא בצחינת סבה וטעם למשפט המתאחר, כמו שכתוב (בראשית כב') יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת וגו' כי צרך לצרכך] ניחא, דהנה הדין הנהוג בכל החתנים שחתן פטור מק"ש, ור"ג היה משנה מן המנהג, וקרא ק"ש, ומי היה הסבה בהשתנות הזאת, הלא ר"ג עצמו, כי חתן ההמוני אין זיכולתו לכוון אל לבו, אבל ר"ג לא יטרידו מאומה, כמאמרו בעצמו, לא כל הרוצה ליטול את השם יצוא ויטול, לכן שפיר הזכיר את הפועל ואת הסבה מחלה, את שם רבן גמליאל, כי הוא ומעלתו היה הסבה בדבר ההשתנות הזאת, וכמו כן במה שרחץ כלילה שמתה אשתו, גם סבת ההשתנות הזאת הייתה מפאת ר"ג ועצמותו, כאמרו בעצמו, איני כשאר בני אדם איסטניית אני, לכן הזכיר את שמו מחלה. אבל לא כן בהתנחומים שקבל על העבד, דשם לא היה דבר ההשתנות מסבת עצמו של ר"ג, רק מסבת העבד וכשרותו, כמאמרו, אין טבי עזדי כשאר העבדים וכו', א"כ מן הדין הוא להקדים את העבד בתחלת המשפט, ויפה אמרו, כשמת טבי עזדו קבל עליו תנחומים, ויפה שמרו את הסדר להקדים את הסבה להמקובצ. [קול אליהו אות לא' ע"ש עור].

אין טבי עזדי כו' כשר היה. פירוש שהקשו התלמידים לו שני קושיות, א' הא הוא

אינו קרובו, ואפילו היה בן חורין לא היה ^{לילה} שבו תרמוש כל חיתו יערי נודמן לו כריך לקבל תנחומין עליו, והבי' הא' אין מקבלין תנחומין על העבדים⁷. ועל זה השיב להם "אין טני כשאר כל העבדים", פירוש על מה שאמרו שאין מקבלין תנחומין כו', ועל מה שהקשו שאינו קרוב עמו, אמר להם "כשר היה", וכל אדם⁸ חייב עליו לקבל תנחומין. [שנות אליהו].

דף כ ע"א

רב אדא בר אבהו וכו' מתון מתון ד' מאה זוזי שויא. והמאמר פלא, הלל אס היה מכפיל את השם היה ד' מאה, ואס היה משלש היה שש מאות, ואס היה אומר עשרה פעמים מתון היה עשרים מאה זוז. אצל בגמרא של רבינו הגאון ז"ל נמחק⁹ מיצת "מתון" השניה, ורב אדא בר אבהו שחייבו אותו לשלם לה ארבעה מאה זוזי, ושאל אותה מה שמך ואמרה ליה מתון, התפלל ואמר וכי מתון ארבעה מאה זוזי שוי', הלל מתון אינו רק שני מאה זוזי. [ליקוטים בסוף ספר קול אליהו דל].

דף יט ע"א

אמר ריב"ל כל המספר כו' אפילו בשעה שלום על ישראל כו'. שאז הוא השלום שמלאכי השלום יקדמו לקראתו ואומרים יבוא שלום¹⁰, וזה שאמרו¹¹ הנפטר מן החי יאמר לשלום, הנפטר כו'. [ביאורי אגדות].

[שעבר עזירה זלילה] אל תהרהר אחריו זיוס שמא עשה תשובה. כי מחמת

(ד) יל"פ דהרי הל"ל על עבדים ולמה אמרו "העבדים", וע"כ לכלול תרתי, חדא על עבדים שהם פחותים בערך וגולנים, ועוד גם על "העבדים" היינו החשובים שבהם גמי לא, שהרי כל אדם רחוק להם, אפילו בניהם ואמותיהם דעבד אין לו יחס, ועל זה משני כדלהלן.

(ה) צ"ע דאיתא בירושלמי כאן [הובא ברשב"א ובתרע"א] דרק אדון חייב לקבל עליו תנחומין דחביב עליו כבנו, ואולי צ"ל וכל "אדון" וכו', אך גם באמרי נועם ד"ה נכנסו כ' והכל חייבין להתאבל עליו. ולכ' י"ל ע"פ דאמרי שבת ד' קה: דחייב לקרוע על "אדם כשר", ועי' יו"ד סי' שמ' ס"ו, וא"כ י"ל דגם מתנחם, וזה דקאמר "כשר" היה כדין אדם כשר, וע"כ כולם חייבים באבלות עליו, ומדלא הקשו בגמרא דידן קושית הירושלמי שרק קרובים מתאבלים, ש"מ דלא ס"ל כקושיתו וכתירוצו, ובכל אדם כן הוא.

(א) כתובות ד' קד.

(ב) להלן סד. וע"ש בליקוטים.

(ג) כתהלים ק"ד כ', והכוונה למזיקין המחטיאין את האדם.

(ד) ויקרא ד' כ"ח.

(א) ועי' ג"כ בדקדוקי סופרים אות ק' שיש עוד שגורסים כן ע"ש.

דף כ ע"ב

דר"ש רב עזרא וכו' עד כזית ועד כביצה.
 והוא תמוה, א' למה אומר כזית
 בראשונה, הא כזית פחות מכביצה, וכיון
 שמדקדקים עד כזית כל שכן שעד כביצה
 ידקדקו. ועוד הלא זה מאמר השם, ומי איכא
 ספיקא קמי שמיא לומר עד כזית עד כביצה
 שזה פלוגתא לקמן¹ ודעת שפתי צרור מללו²,
 ועוד למה השיב להם זאת החומרא דוקא,
 הלא יש עוד כמה וכמה חומרות שהחמירו
 ישראל על עצמם כמו טפת דם כחרדל
 שהחמירו על עצמן בנות ישראל³ ודומיהן.
 ונראה דהכי פירושו, כמו שפירש הרי"ף⁴
 דשיעור שתי סעודות הוא יח' גרוגרות והן
 שש ביצים. ואיחא צוהר שצשלש ביצים יש
 עשרה זיתים שהם תשע גרוגרות, הרי שהזית
 פחות מגרוגרת בחלק עשירית. ולפי זה אחי
 שפיר, כי שיעור סעודה הוא שלש ביצים,
 כנזכר לעיל והם עשרה זיתים, וכשיש לאדם
 זה השיעור לצד אז חייבה התורה, כשיאכל

בעצמו כשיעור הסעודה, שיצרך לד' על מזונו
 כמו שנאמר⁵ ואכלת ושבעת וזרכת, לשון
 יחיד, אכל ישראל עם קדושים, חפשו בנרות
 איך לגדלו ולרוממו יותר, ולכן כשיש לו שיעור
 הנזכר לעיל, שהוא עשרה זיתים, יהדר אחר
 עשרה כדי שיגיע לכל אחד כזית ויצרכו בשם.
 ואם לא ימצא עשרה, עם כל זה לא יאכל
 בעצמו, אלא מהדר אחר שלשה, ויתן לכל אחד
 כביצה ויצרכו בזימון. וזה שאמרו, וכי לא
 אשא פנים לישראל, אני כו' ואכלת ושבעת
 כו' והם מדקדקים על עצמן עד כזית תחילה,
 ואחר כך עד כביצה, ובאמת שיעור כזית
 וכביצה נשנית לגבי זימון כדחנן⁶ עד כמה
 מומנים עד כזית כו'. ועמה לא קשה קראי
 אהדדי דהפירוש הוא כך: כשהם נושאים
 פנים בתורה ומדקדקים בה, גם אני נושא
 להם פנים, וכשאני נושאים פנים בתורה
 כתיב⁷ אשר לא ישא פנים כו', וכמו שאמר
 מלאכי⁸ "אשר אינכם שומרים את דרכי
 ונושאים פנים בתורה", וכמו שאמרו בשבת⁹
 ברוך המקום שהרגו שלא נשא פנים לתורה

(ב) להלן מה.

(ג) איוב לג' ג' [ע"ש].

(ד) להלן לא.

(ה) עירובין פב'.

(ו) דברים ח' י'.

(ז) להלן מה.

(ח) דברים י' יד'.

(ט) ב' ט'.

(י) יג', ובחידושי הגר"א שם: ונשיאות פנים היא, מה שדורשים הפסוק בפנים אחרים יותר ממשט
 הפסוק, דפשטא דקרא ושבעת כרי שביעה, והם אמרו בכדי כזית הוי כדי שביעה וכו'.

כ"א. וזה שנאמר כאן^י "טוב עין הוא יצרך", כלומר שקיצץ אחרים לסעודתו, ^{הוא} ^{אוצר החכמה} "הוא יצרך", ^{מד'} ^{0234567 תורה} שישא לו פנים, והיינו מפני שנתן לדל מסעודתו כדי לצרך בעשרה או בזימון שלשה, ונשא פנים בתורה ולכן ישא ד' פניו אליו. ולפי מה שדרשו^י אל תקרי יצורך אלא יצרך, אחי שפיר גם כן "טוב עין", שהוא מי שנתן מסעודתו לאחרים כדי לצרך בזימון, לכן הוא יצרך ברכת המזון, וזהו "כי נתן מלחמו לדל". [ביאור הגר"א משלי כב' ט', קול אליהו אות קד'].
 אליהו אות קד'.

דף כח ע"ב

מה מקום. מה זמן יש לך, פירוש באיזה זמן נתפלל אותה.^ה [שנות אליהו].
 אמר להם כו'. פירוש אין לה זמן כלל, אלא כניסתו כו'. [שנות אליהו].

^{0234567 תורה}

יא) ולפי"ז א"ש הא דהזכיר כזית תחילה, גם אינו מצד ספיקא הא שהזכיר שניהם, גם א"ש דהזכיר דוקא חומרא זו, דהעיקר מצד נשיאת פנים שבו, שנושאים פני העניים, ומדה כנגד מדה גם הקב"ה נושא פניהם. ואף דלפי"ז למה דוקא בזה האופן, הרי בכל צדקה נושא פנים, צ"ל דזה הרי הוא חיוב ולא מיקרי נושא פנים, ורק כה"ג שאינו מחויב בדבר, ומחמיר על עצמו לכבוד השי"ת, מיקרי נושא פנים לתורה.

יב) משלי כב' ט'.

יג) סוטה לח'.

א) ועי' תפארת ישראל.

ב) אבות א' ב'.

ג) ירמיהו כג' כט'.

ד) להלן סד.

ה) בבית המקדש כדכתיב מלכים א' ד' כא'.

ת"ר כשחלה ר' אליעזר כו' הזהרו כו'. נזהר על התורה ועל התפלה ועל כבוד חברים, על דרך על שלשה דברים העולם עומד על תורה ועל עבודה וגמילות חסדים^ג, והנה יש בעולם, הצורא יתצרך, ומצור הנצרכים והם ישראל, והתורה מחברם אל הצורא, וכנגד זה נזהר לכבד התורה, ושמתקיים בצניהם, ועל התפלה שהיא העבודה, ועל כבוד חברים שהוא עיקר גמילות חסדים. [ביאורי אגדות].

גר ישראל עמוד הימיני פטיש החזק. כמו שכתוב^ג הלא כה דברי כאש נאם ד' וכפטיש יפוצץ סלע, "דברי כאש" זו היא אור התורה, הפנימיות שבה, "וכפטיש יפוצץ" הוא ההלכות, כמו שאמרו^ז עוקר הרים, ושני עמודים היו^ה, "יכין" נגד מצות עשה שהם מכינים את האדם לעולם הבא, ועמוד השני "צועז" נגד לא תעשה, שצריך לכבד את יצרו

שאמרו¹ הכל צדי שמים חוץ מיראת שמים,
ולכן התפלל שיעזרם² לזה. [ביאורי אגרות].

דף 5 ע"ב

בדי שתחולל כדי שתחונן. כי יש שני
מדות, רחום וחנון, רחום מחמת
רחמנות המרחם, וחנון הוא שהמתפלל מוצא
מן בעיניו, וזהו שתחולל, הוא רחמנות כמו
שכתוב³ ויחל משה, שהחלה למדת הרחמים,
ושתחונן הוא חנון⁴, וכמו שאמרו באבות⁵
אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים
שנאמר⁶ כי קל רחום וחנון [וכו']. [ביאורי
אגרות].

בדי שיכנוו את לבם לאזניהם שבשמים.
פירוש שאסור לכון בתפלה לצורך

כמו בועז⁷, וזהו "נר ישראל" נגד אור המורה
כמו שאמרו בזהר על פסוק⁸ כי תורה "אור"
בגימטריא ר"ז, "עמוד הימיני" כו' כנ"ל.

[ביאורי אגרות].

ואיני יכול לפייסו בדברים ולשחדו כו'.
פירוש שאיני יכול לעשות תשובה
ותפלה ודקה אזו שיעבירו את הגזירה⁹. ולא
עוד כו'. פירוש אפילו אם לא יעשו לי, רק
שיוליכו אותי בדרך זה אל הגן עדן, איך לא
אזכה, והן ימין ושמאל קודם עולם הבא. יהי
רצון שמהא' כו'. זרכס בצרכה זו משני
טעמים, א' שהיא אוצרו של הקדוש ברוך הוא
כמו שכתוב¹⁰ יראת ד' היא אוצרו, וכמו
שדרשו על הן יראת ד' בשבת פרק ז'¹¹,
ועוד¹² שדבר זה ניתן כולו על האדם, כמו

(ו) רות ד' יג'.

(ז) משלי ר' כג'.

(ח) יל"פ "בדברים" היינו תשובה שהוא בודדי דברים וכן תפלה, "ולשחדו" בכסף כשחד, והיינו
לצדקה, דלא שייך כפשוטו בהקב"ה, ועי' רמב"ן ספורנו דברים י' יז', ולפי דברי הגר"א, ר"ל שאינו
לוקח בעולם הבא צדקה שהיא כשוחד.

(ט) ישעיה לג' ר'.

(י) איוב כח' כח'.

(יא) ד' לא:.

(יב) אולי הכוונה שהתפלל על זה בין לכבוד המקום שהרי היא אוצרו, בין מצד האדם שצריך לזה
עזר אלקי.

(יג) להלן לג:.

(יד) הקב"ה, דתפלה מועיל, כמוש"כ חזון איש סוף או"ח מגליני חומש.

(א) שמות לב' יא'.

(ב) ודלא כרש"י ד"ה ותתחולל שכ' היא היא.

(ג) אבות ב' יג'.

(ד) יונה ד' ב'.

דף לא ע"ב

ותען חנה וכו' ולא דנחמי לכף זכות.
והדברים תמוהים וכי דוקא מי
שהשכינה שורה עליו ויש לו רוח הקודש צריך
לדון לכף זכות, ואם הכוונה כיון שיש לו
רוח"ק והשכינה שורה עליו, א"כ היה לו
לדעת הכל, זה אינו וכי הנביאים צריכים
לדעת הכל, הלא יהושע אמר^ה קול מלחמה
במחנה, ואמרינן ג"כ במסכת שבת (ד' סד)
אמר להו משה שמה חזרתם לקלוקלכם
הראשון, אמרו לו לא נפקד ממנו איש עיי"ש.
והנה באמת גם על עלי יפלא האם לא היה
מכיר את חנה, שהיא אשת אלקנה ונחשבת
משבע הנביאות, ואין חשד אותה לשכורה.
והנה בפירש"י בדפוסים ישנים היה כתוב צוה
הלשון, לא אדוני, "כשרה", והמדפיסים
השמיטו את המלה הזאת. ויש לפרש צוה
האופן, דהנה באמת במדרש שמואל רבתי
איתא כשרה רבקה רחל, והכוונה שהיו גם
הם עקרות והתפללו על בנים, אבל גם על
דברי המדרש קשה למה הוצרך למשל כשרה
רבקה רחל. ויש לומר על פי דברי הרמב"ן
בפרשת תצוה^ב בענין אורים ותומים, שכתב
שהיה שם שמות הקדושים, והם שהיו מאירים
דבריהם, שהיה הכהן מכון בהשמות, והיו
האומיות מאירים או בולטים כמו שאמרו
בגמרא מסכת יומא (ד' עג), אך לצורך

עצמו, אך להתפלל שיהיו כל ישראל בחלית
השלימות ויהיה נשלים כנסת ישראל למעלה,
אבל לא לצורך עצמו, אלא יתפלל באלקי נצור
על עצמו, שתפלת אלקי נצור הוא על עצמו,
וזה שאמר כאן כדי שיכונו לבם לאזניהם
שצשמים, לא שיכונו צדיבור^ה. [שנות אליהו].

דף לא ע"א

תצו רבנן אין עומדין להתפלל לא מחוץ
עצות כו', אלא מחוץ שמחה של
מנוה. וקשה שמה שאמרו שרבנן עצדו
כמתני' כו', וכהיא דאין מתפללין אלא
מחוץ שמחה לא עצד חד, ומפני מה דהא
אותה. ונראה שטעות סופר וצריך להיות האין
"רבנן עצדי" כו' אחרי האין צרייתא שאין
מתפללין אלא מחוץ שמחה, וקאי על האין
צרייתא, ומה שאמרו שאין מתפללין אלא
מחוץ הלכה פסוקה לאו חיוצא הוא, דמאי
טעמא להיות חיוצא, אלא שאם לומד לא
יתפלל לא מחוץ דין ולא מחוץ דבר הלכה,
שחוששין שמה יחשוב אותה בחפלה, אלא
מחוץ הלכה פסוקה רשאי להתפלל שצודאי
לא יחשוב. ומתניתין לא פליגי על האין
צרייתא דשמחה, אלא מתניתין איירי בחפלה
מעומד שצריך הכנעה, אבל הצרייתא בחפלה
מיושב, שהוא קריאת שמע שצריך שמחה.
[שנות אליהו].

(ה) ועי' אמרי נועם ד' לא. ד"ה צריך.

(א) שמות לב' יד'.

(ב) שמות כח' ל'.

האותיות היה צריך הכהן לזרפם על פי ר"ה"ק, כי היכולת לזרף האותיות באופנים שונים, לדוגמא כאשר שאלו "מי יעלה לנו בתחילה להלחם עם הכנעני" (בתחילת ספר שופטים), ויאלו האותיות "יהודה יעלה" יו"ד מן לוי ה' מן יהודה, ד' מן דן, וכן כולם, והיתה היכולת לזרף האותיות על כוונה אחרת, ורק על ידי השפעת רוח הקודש, ידע לזרף האותיות כתיקונם, וזהו מדרגה ממדגת ר"ה"ק, למטה מן הנבואה ולמעלה מצת קול שהיו משתמשים בצית שני, ולכן פסקו האורים ותומים בצית שני, ואפשר שאחרי שנתן משה רבינו ע"ה השמות בהחושן, היו נודעים במסורות ממנו לגדולי חכמי ישראל, ולפיכך היה ציד דוד אפוד שהיה ציד אציתר^ג, ונראה שהיה של צד, כאשר נאמר בשמואל^ז נער חגור אפוד צד, ואמר^ה צנוצ עיר הכהנים "שמונים וחמשה איש נושאי אפוד צד", וילבישו אותו הכהן שהוא מצני הנביאים ושואלין בו ונענין לפעמים, זהו בקיצור תורף דברי הרמב"ן שם בפרשת תצוה. ונראה דמה שאמרו חז"ל שאין נשאלין אלא למלך ולמי שהצבור צורך בו, הוא רק באורים ותומים של הכהן הגדול, אבל באפוד צד היו שואלים כל מי שידע השמות והיה רוח הקודש שורה עליו, ולכן כאשר ראה עלי

את חנה ש"היא מדברת על לבה ורק שפחיה נעות וקולה לא ישמע", והוא היה מכירה שהיא מנשים הנדקניות, לכן חמה מאד על זה והיה חפץ מאד לדעת מה ועל מה זה, ושאל באורים ותומים שלו^ו, ויאלו האותיות צולטים או מאירים בתצנית כזה "הכשר", והוא זרפם שהוראתם היא "שכרה", ויחשבה עלי ל"שכרה", ואמר לה כדבר ודאי "עד מתי תשחקרין הסר יינך מעליך", ועל זאת ענתה לו חנה "לא אדוני" לא אדון אמה כדבר הזה ולא ר"ה"ק איכא גנך לזרף האותיות כהוראתם האמיתיים, שזירופם באמת היא "כשרה", כלומר שאני אשה קשת רוח עקרה מתפללת על צנים "כשרה" אמנו [כמו דאיתא במדרש הנו"ל], א"כ למה דנחמי לכך חוב לזרף האותיות לומר שהוראתם "שכרה", ולא דנחמי לכך זכות שהוראתם הוא "כשרה" שהיתה עקרה, ובמדרש הוסיפו יותר ביאור כשרה רבקה רחל, וזהו שפירש"י ז"ל לא אדוני אשה קשת רוח אנכי "כשרה".

[קול אליהו את קנ'].

דף לג ע"א

מזכירין גבורות גשמים כו'. לפי שהוא שבת, לפיכך קבעו בשלש הראשונות שהן שבתים. ואמרו בגמ'^ח לפי

ג) שמואל א' כג' ו'.

ד) שם ב' יח'.

ה) שם כב' יח'.

ו) יומא ע"א:.

ז) היינו של בר.

א) תענית ב.

שהן יורדים בגזורה לכך נקראו גזורה. ונריך להבין מפני מה נקטו כאן גזורה יותר משאר לשונות שבהן נזכר העולם, כמו שאמרו¹ בעשרה דברים נזכר העולם (ועיין בתענית 3. חוס' ד"ה וכתיב מכין כו' יש להקשות אמאי נקט גזורות). ונראה שחלוק בין גדולה ובין גזורה הוא, שגדולה הוא בדבר תמידי בלי הפסק כמו הילוך השמש שאין ניכר בזה גזורת ד' אך הוא גדולת ד'. וגזורה הוא מה שלפרקים, כמו גשמים שהן יורדין לפרקים שזו ניכרין גזורות ד', שאם נדיק יתפלל ירדו גשמים ולפעמים אין יורדין, ולכן נקראו גזורות גשמים, וקצוה בתחית הממים שזה ג"כ לפרקים, והיינו רופא חולים וסומך נופלים. וצירושלמי² מפרש דכתיב³ יחינו מיומים ציוס השלישי יקימנו ונחיה ויבוא כגשם כו' ולכן גם זה שם. [שנות אליהו כאן].

דף לד ע"א

ולא יהא סרבן צאחו שעה. פירוש צאחו שעה לא יהא סרבן, אבל בשאר פעמים נריך שיהא סרבן. ואמר לשון סרבן ולא אמר לא יהא מסרב, שלשון סרבן משמע מוחזק לסרב, והיינו לומר שצשאר פעם נריך שיהא

(ב) חגיגה יב.

(ג) ריש תענית.

(ד) הושע ר' ב'.

מוחזק לסרבן, והיינו שנריך לסרב ג' פעמים. [שנות אליהו כאן].

דף לד ע"ב

שהוא מטורף. אמולה קאי ולא אתפלה, שאי אתפילה קאי הוה ליה למימר מטורפת. [שנות אליהו כאן].

דף לה ע"א

אתיא בקל וחומר, כשהוא שבע מצרך כשהוא רעב לא כל שכן וכו'. והנה לענין ברכת התורה אמרינן להיפך (לעיל כא). דלמדנו ברכה אחרונה מהראשונה עיי"ש. ויש לחלק ולומר, דבענין הנחת עולם הזה יותר התאווה והנאה קודם האכילה מלאחר האכילה, ולכן הוי קל וחומר שכשהוא שבע מצרך א"כ כל שכן כשהוא רעב, ויש לפניו לאכול שיכול למלאות הנאתו ביותר, וצלמוד תורתנו הקדושה הוא צהיפוך, דיותר מתענג אחר שלמד ויגע בתורה. [קול אליהו אות קפה].

דף נד ע"א

לא יקל ולא יכנס כו'. חושב כאן חמשה דברים כמו שאמר בגמ'¹ איזהו כבוד

(א) לשון זה הוא בקידושין לא:, איזהו מורא ואיזהו כבוד וכו' לענין כבוד אב ואם, וק' דכאן הוא מצד מורא מקדש כדאיתא ביבמות ה: ולא מדין כבוד, ובמורא מביא שם ד' דברים, ובכבוד ו' דברים וצ"ל דמאכיל ומשקה הוא אחד וע"כ הם ה' דברים, והכוונה על דרך שאמרו שם לג: אין ת"ח רשאי לעמוד בפני רבו אלא שחרית וערבית כדי שלא יהא כבודו מרובה מכבוד שמים, ופרש"י שאינו מקבל פני יוצרו אלא שחרית וערבית, והיינו בקבלת עומ"ש, ואע"ג שזה אינו מדין כבוד, ש"מ שאין לכבוד

וחושב שם חמשה דברים, לכך אמר ריקה
מק"ו, שזה אינו מן המניין. [שבות אליהו].

דף גה ע"א

פתח במזבח וקיים בשולחן וכו' שולחנו של
אדם מכפר עליו. יש לבאר על פי
רמז, דהנה מן האחד עשר סממני הקטורת
נמפרשו במקרא רק ארבעה מהם, והשאר
אחיא מדרשא, והנה הארבעה המפורשים
במקרא הם ש'חלת ל'בונה ח'לזנה נ'טף,
וקיימנס שלח"ן, לרמז על שולחנו של אדם
שמכפר. [קול אליהו אות קפד].

ואמר רב יהודה שלשה דברים כו' והמנהיג
עלמו כו'. רוצה לומר שאינו רוצה
לעשות מלאכה, כמו שאמרו^ה אהוב את
המלאכה ושנא את הרצנות, וכמו שאמרו
בזהר חדש (ח' א') ושנא יאמר האדם הריני

בן אבות העולם ומשפחה^ה גדולה אני, איני
ראוי לעשות מלאכה ולהתענות, אמור לו
שונה כבר קדמך יוצרך שנאמר^ה בראשית ברא
כו', מכל מלאכתו, שעשה בכל יום ויום
מלאכתו כו', עד כאן הייתי משתדל במלאכה
[וכו']. [ביאורי אגדות].

ואמר רב יהודה ג' נריכין רחמים. רצה
לומר בכל יום^ה, שהן תמיד צידו של
השם יתברך, וכמו שאמרו "שנה טובה"
דכתיב תמיד, וכמו שאמרו בראש השנה^ה
תמיד עיני כו', עתים לטובה^ה, וכן "מלך",
אף שטבעו טוב או רע, וכבר הוקם, מכל
מקום פלגי מים כו', וכן "חלוס", לכן
מתענין עליו אף בשבת^ה [וכו']. [ביאורי אגדות].
ואמר רב חסדא חלמא כו' מסתייה. ערש"א
וכן כיון רש"י^ה. ואמר רב חסדא
חלמא צישא עדיפא מטבא. כמו שאמרו
לעיל' והאלקים עשה כו'. קשה מנגדא. כמו

בשר ודם יותר ממורא הקב"ה, וה"נ כאן, וע"כ חשיב גם כאן ה' דברים, ועדיין צ"ע.

(א) אבות א' ו'.

(ב) נדצ"ל ממשפחה.

(ג) בראשית א' א', ב' ב'.

(ד) היינו אחר שהחל השנה והוקם המלך וחלום החלום צריך רחמים שיתקיים הטוב שבו, ולא יתקיים
הרע שבו.

(ה) ד' יז:.

(ו) שאף אם גזור לטובה אפשר שישתנה עוד ח"ו, וכן להיפוך.

(ז) משלי כא' א' פלגי מים לב מלך ביד ד' על כל אשר יתפוץ יטנו.

(ח) שבת יא.

(ט) ז"ל פירוש הר"ר אברהם בנו ז"ל: שפירש מה שמתעצב מבטל את החלום ורש"א כתב שהוא
דחוק דהל"ל האי לישנא דלקמן, עציבותא מפכחא ליה. ונראה דהכא הפירוש עציבותיה מסתייה, שזה
הוא פתרונו וקיומו של חלום בישא, דחזא ומצטער עכ"ל, וזה הוא ג"כ כוונת רש"י ז"ל, שאין לו
פתרון אחר כי אם זה העצבות לבד, ולא יקום פעמים צרה עכ"ל.

(י) אולי צ"ל "להלן", והיינו הא דבסמוך. גם סדר המימרות אצלינו להיפוך וצ"ע.

ש'אמרו צפ"ק^י תחת גערה כו' מרדות אחת
כו'. [ביאורי אגדות].

אמר ר' ז"ל דאמר ר' זרכיה.
[ביאורי אגדות].

דף נו ע"ב

אמר ר' חנן שלשה שלומות הן נהר
נפור וקדירה וכו'. יש לפרש לפי
שהקדירה עושה שלום בין אש למים שהם
מתנגדים זה לזה, ועל ידי הקדירה נתאחדו
שניהם ומתחממים. [קול אליהו אות קפח'].

דף נח ע"א

אמר עולא אין אוכלוסא צבצל, תנא אין
אוכלוסא פחותה מששים רבוא. הנה
מכאן ראה לשיטת הרמב"ם והרמב"ן
והרשב"א דסברי דיש לו דין רשות הרצים גבי
שבת אע"פ שאין ששים רבוא בוקעין בו,
כמבואר בשו"ע או"ח סי' שמה' ע"ש, דהא
אמרינן במסכת עירובין (ד' ו:): אמר עולא
הני אצולי דמחוזא, אלמלא דלתותיהן ננעלות
חייבין עליהם משום רשות הרצים ע"ש, וא"כ
אם נאמר דלא הוה רשות הרצים אלא א"כ
מזויין זה תמיד ששים רבוא, אם כן קשה
הלא עולא צעמו אמר כאן צמס' צרכות דאין

(א) ד' ז.

אוכלוסא צבצל כנ"ל, ואיך אמר הוא צעמו
שם גבי אצולי דמחוזא דאם לא היו ננעלות
הי' חייבין עליהם משום רשות הרצים, הא
מחוזא צבצל היה^ה, אלא ע"כ דיש לו דין
רשות הרצים אע"פ שאין ששים רבוא בוקעים
בו. [קול אליהו אות קצ'].

ר' שילא נגדיה לההוא גברא וכו' ואתעביד
לי ניסא דהאי קרא דרשינא ליה וכו'. ויש
לדקדק למה פתח ר' שילא ודרש דוקא פסוק
זה, ולמה לא דרש פסוק אחר, דהיינו
"לעושה נפלאות"^י וכיוצא בו. וי"ל דצפרק
שירה^י כתוב חמור אומר לך ד' הגדולה
והגבורה וגו', א"כ הוה מעין המאורע. [קול
אליהו אות קפט'].

דף פא ע"ב

תניא ר' יוסי הגלילי אומר לדיקים יצר טוב
שופטן. רצה לומר מנהיגן כו', ורצה
לומר שכל מחשבה וענה הוא הכל ממנו,
וברשעים להיפך, וצינונים מזה וזה. וזה שאמר
לידע אינש צנפשיה, כי אם אינו צדיק גמור
שלא ילך אחר עצמו, וזה שאמר כגון אנו כו',
וזה שאמר לא איצרי עלמא כו' כי מעשה
צראשית הכל טוב מאד, שגם היצר הרע
מסייע בצדיקים, ועיקר עבודתו בו כידוע,

(א) יל"ע דלכאורה הכוונה דאין בבבל ס' רבוא ישראלים, אבל של גוים אפשר, א"כ יש לו דין רה"ר
מצד הגוים. וע"ע בהגה בקול אליהו.

(ב) תהלים קל"ו ד'.

(ג) פרק ה' [ובפירוש פרק בשיר ביאר, דחמור עובד אדונו הרבה, וק"ו אנו ע"ש, וכתיב [ישעיה א'
ג'] ידע שור קנהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וכו', א"כ י"ל דגם זה נכלל כאן שהתבונן
בהשגחת ד' וטובתו, לחייב את עצמו יותר בעבודתו].

ורצוני לקיים הקריאה והעשיה יחד, ועיקר מלכות שמים כאן'. [ביאורי אגרות].

דף פב ע"א

תניא נמי הכי בן עזאי אומר השכם ולא כו'. אע"ג שודאי הוא כפשוטו, מ"מ מורה גס כן לנפשו, שצריך גס כן לפנות אותה בכל יום^ה מעיפוש הדעות והמדות, וכמ"ש למעלה, וכמו שכתוב^י "על שדה^י עזל עברתי והנה עלה כולו קמשונים", שהוא המדות הרעות, "כסו פניו חרולים", הוא

ורשעים שהיצר הרע שופטן, יש לו העולם הזה, אבל הצינוני יש לו מלחמה, ואז לי מיצרי כו'^ה, ואמר יעמוד לימין כו', כי השם יתצרך עזרו, וכמו שכתוב^י כי מימיני כל אמוט, ולכן שויתי ד' כו'^י. [ביאורי אגרות].

ת"ר כו' אשריך ר' עקיבא כו'. שנתפס על ששתק^י, וקבל דברי ר' עקיבא, אבל הוא מהרוגי לוד שאין צריה כו'^י, ועליו נאמר^ה ושבדתי את גאון עוזכם, ונראה שהיה חזר לר"ע, ואמר עד כאן רצה לומר למה לא קרא כל קריאת שמע, ואמר להם כל כו',

(א) לעיל ע"א.

(ב) תהלים טו' ח' שויתי ד' לנגדי תמיד כי מימיני כל אמוט, ולעיל פסוק ד' אברך את ד' אשר יעצני וכו', והיינו דכיון דהבינוני צריך עזר ד', על כן חשב את ד' לנגדו כדי שיעזור, דאם חושב שאינו צריך לעזרתו באמת אינו עוזרו. וע"ע בהגה ריש אר"ח בפסוק זה.

(ג) ז"ל בנו הר"ר אברהם בפירושו, פירוש על שלא הודה לדברי ר' עקיבא, רק ששתק, ועכשיו קיבל דברי ר' עקיבא.

(ד) ע"י פסחים ד' נ.

(ה) ויקרא כב' יט'.

(ו) ז"ל בנו ז"ל שם: בפסוק ראשון, וכן גרמו במלח ש"מיע', עזל מלכות ש"מים עכ"ל, וכן הוא לעיל יג: זו ק"ש של ר"י הנשיא.

(א) וכשיטתו דצריך ללמוד מוסר כל השנה ע"י מ"ב סי' תרג' ס"ק ב' משמו, ובמעשה רב אות ס' ללמוד ספרי מוסר כמה פעמים ביום, והובא שם מחידושי לשבת ד' לא. בכל יום ויום מעט מוסר עש"ה. [ויתכן דכמו שנפנה פעמים ביום, בבוקר ובערב, ה"נ בבוקר לומר על כל היום, ולערב על מה שעבר היום, מ"מ הרי הולך עוד כמה פעמים להטיל מים, ה"נ ילמוד עוד קצת מוסר, בהזדמנויות שונות, והכל עולה רק זמן קצר, כמו קב לכור כבשבת שם, והרי צריך לחלק קב חומטין לכמה מקומות שבכור תבואה, ודו"ק].

(ב) משלי כד' ל' לא'.

(ג) [כתוב: על שדה איש עצל, גם הח"ס ז"ל דרכו להביא הפסוקים בשינוי].

ביראה^פ, לפי שהנמש ערוס^ט, צריך ערוס כנגדו, כמו יעקב^ל כו' ואמרו^י ימשמש צמעשו כו'. [ביאורי אגרות].

דף פב ע"ב

בר קפרא הוה מזבן כו'. כבר פירש רב האי גאון, כשם שהרעב אוכל בעוד רעב, אז לו להועיל, ואם לאו עבר השעה ונכחש כחו, ואינו מועיל, כן הוא בדברי תורה, שלא תאמר כשאפנה כו'^י, וכמו שכתוב^ל כל אשר תמצא ידך כו'^י, ואמרו^ט עשה עד שאתה מוצא ומצוי לך כו', ואמרו^ט כל אכילה ושחיה כו'^ל בדברי תורה, וכמו שכתוב^ל לכו לחמו כו'^ט ואמרו^י משען לחם כו'^{כא}. אדרתחא

המעשים הרעים שמתצייש זהם בעצמו, "וגדר אצניו נהרסה" הוא הגדרים, [ועיקר על התורה^ז, שהוא גדר שמשמרתו מכל רע, מומה תשמר^י, מגינה ומללא^י, "והנה נהרסה" בעצלותו, כמ"ש שאינו חוזר כו'] שעושה, והסייגות, הכל אינו מועיל לפי שאינו מחטט אחריו כי כל מכה שאינה מרפאת בפנים כו', וזה שאמר שלא תרחק מזוראך הרחק רב, שאינו יכול להועיל, וכן השכם בצחרותך, והערב בזקנותך, ואמר כשאתה יושב לפנות תמשמש כל מדה רעה מקודם, ואח"כ תפנה, לא כאלו^י בעלי תאוה, מתענים והתאוה מתגבר יותר, אלא צריך למשמש איזה מדה גובר בו, וצריך ערמומית גדולה, ערוס

(ד) בפירוש למשלי שם: והם עיקר לתורה, ועש"ה בהוצאת פתח תקוה תשמ"ה ובהערה סז, וכנראה מה שבין הסוגרים הוא הוספה מאיזה ליקוט שהוכנס בפנים.

(ה) משלי ב' יא' [וע"ש בביאור].

(ו) סוטה כא.

(ז) בפ"י למשלי ליחא מלת "כאלו".

(ח) ע"י חולין ה: ערום בדעת.

(ט) בראשית ג' א', והיינו נחש הקדמוני שהוא היצר הרע.

(י) בבכורה ובברכות וכן נגד לבן בראשית כט' יב' ברש"י ובמקלות, וכן במנחתו לעשו, גם נגד פרעה.

(יא) עירובין יג: , ויתכן שהכוונה כמוש"כ במסילת ישרים דגם המצוות צריכים בדיקה.

(יב) אבות ב' ד'.

(יג) קהלת ט' י'.

(יד) כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה וכו' ופרש"י בעוד שאתה בכחך עשה.

(טו) שבת קנא:.

(טז) קהלת רבה ב' כ"ו.

(יז) כל אכילה ושחיה במגילה הזאת [קהלת] בתורה ובמעשים טובים הכתוב מדבר.

(יח) משלי ט' ה'.

(יט) לכו לחמו בלחמי ושתו ביינ מסכתי [וע"ש בהגר"א דהיינו תושב"כ ותושבע"פ, וע"י חגיגה יד].

(כ) חגיגה יד. משען לחם אלו בעלי מקרא.

(כא) ישעיה ג' א'.

ל"א הכי חנן מדורה כו'. ר"ל לומר כדי
שלא יכנסו שנים ביחד, ודברי רש"י^ל
הוא מאיזה תלמיד כו'. [ביאורי אגדות].

דף סג ע"א

דרש זר קפרא זלז קבוצ. וכן לענין
המורה, דזר שאין העולם לומדים,
אמה עיין עליהם, ולמוד ומקן אומה, שסופה
להתבקש ממך.^ל [ביאורי אגדות].

דרש זר קפרא לעולם ילמד כו' היפך
הכזד ויותרת^ל, ואמר מחטא
דחלמיותא, שהיא קלה ונקיה, שאין שייך בה
גניבה ואיסור, שנותן לו דזר מתוקן, רק

קדרתך הוא על זדקה, כשאנו שופך
מקדרתו כשהיא רותחת, אז ישפך הכל, וכן
כשממונו יתרבה כו'^ל, ואלו השנים^ל הן חיו
של אדם, זה לנשמה וזה לגוף, כמ"ש צפרשת
עקב^ל, ושניהם זדקה, ואמר קרנא כו' זר
מזבין כו', כי נוצר תאנה יאכל פריה^ל,
כשרוצים ללמוד ממך אז מכור^ל תורתך ולמד
עמהם שלא יאבד, כמו שאמרו^ל שחזירין
יקיימוהו צידך ואל צינתך אל תשען כו',
ומתלמידי יותר מכולם^ל, ואפילו אותו שאינו
ראוי לכך, רק שיש לו מאביו^ל או רבו, אפילו
הכי ילמד לאחרים, ולא יאמר עדיין איני
ראוי, צאתר דלית כו'^ל. [ביאורי אגדות].

(כב) יתן ממנו צדקה, ואז יתקיים בידו.

(כג) אולי ר"ל התורה והצדקה, התורה לנשמה, והצדקה שמצלת ממיתה, לגוף.

(כד) צ"ע.

(כה) משלי כ"ז י"ח.

(כו) ק' הא כתיב [משלי כ"ג כ"ג] אמת קנה ואל תמכור, וצריך ללמד בחנם עי' בכורות כט., ואולי
הכוונה באמת בחנם בלא כסף, אבל אינו בחנם, שבאמת מרויח תורה הרבה, שהרי מתלמידיו יותר
מכולם, וע"כ נקרא מכירה.

(כז) אבות ד' י"ד.

(כח) מכות י.

(כט) כמו בתאנים שמוכר תאני אביו.

(ל) באתר דלית גבר תמן הוה גבר, להלן סג.

(ל"א) שפירש הראיה דאין מספרין בבית הכסא צ"ע, וכמו שכתב בהגהותיו.

(א) [עיי' ספר חסידים אות רסא' שיש על זה שכר רב כמת מצוה, והגר"א אתי עלה מצד התועלת
שיהיה].

(ב) ז"ל הר"ר אברהם בנו ז"ל בפירושו: קלה היפך כבד, כמו שכתוב וימררו את חייהם בעבודה
"קשה", ונקיה היפך היותרת, ששם המותרות, ונקרא קליפה, שריא המותרות, כמו חומר ולבנים, וכן
לענין הלכה.

הערה

רצא אעפ"כ לא כו', לא מהפסוק, שלא נשמע
כאן כלום שהכל צווי, אלא שראינו שהחזיר
כמו שכתב רש"י, ואע"פ שהשיצו לאחר כו',
וזה שכתב "ל"ג ומשרתו" כו', דמכאן לא
נשמע כלום. [ביאורי אגדות].

דף פד ע"א

ואר"א הלוי הפטר כו'. לפי שששם השלום
וכמו שאמרו לעיל בפרק ג' אפילו
בשעה שלום, וכמו שאמרו ג' מלאכי השרת
מקדימין, יצא שלום, והוא צא בשלום, אבל
בחיים הולך ומתקרב אל השלום, כמו שאמרו
אני הולך, אני רץ כו' לחיי העולם הבא, רצה
לומר שהשלום שלו כו' וכמ"ש ר"י, ולכן אל
יאמר כו' וצמח כו' שמשמעות להתגלגל
עוד, אלא וזהו התהפכות אדם ציקר כל ילין
כו' כידוע. [ביאורי אגדות].

לעשות שורות צמחט, וכן צענין החורה, יבקש
ללמוד "קל", שלא יהא יותר מיכלתו ויקון
זה, ו"נקיה", שלא יהא זה פניה, והוא
צאילנא דחיי, כי בע"ה וימרו אה חיייהם כו',
איוון דלא עסקין לשמה, ולא יכלו לשמות כו',
אבל צאילנא דחיי, וימתקו המים, ואין שם
טו"ר^ג. [ביאורי אגדות].

הערה

דף פג ע"ב

אמר רצא אעפ"כ לא כו'. ערש"י לא גרם
ומשרתו כו', והדין עמו, כי הענין
שדרשו אמר לו הקצ"ה למשה כו', שהפסוק
קשה הצנה, שנאמר צו ג' ענינים שאין אחד
שייך לחזירו, "ודבר" כו', "ושב" כו',
"ומשרתו" כו', ודרשו שהכל מאמר השם
יתברך^ה, כשם שאני הסברתי כו'; והחזר כו'
וזהו ושב כו', והוא צווי, וזה שאמר "ושב
אל" כו', ואל" "ומשרתו יהושע" כו', ואמר

(ג) טוב ורע.

(ד) ז"ל הפסוק: ודבר ד' אל משה פנים בפנים כאשר ידבר איש אל רעהו ושב אל המחנה ומשרתו
יהושע בן נון לא ימיש מתוך האהל.

(ה) ועל כן בא בפסוק אחד שהוא ציווי אחד, והיינו ודיבר וכו' שאמר לו כשם שהוא הסביר לו פנים
כך יסביר להם, ושב הוא ציווי שישוב, [וכ"כ רש"י עה"ת שכן הוא לפי מדרשן], ולא ימיש הוא נמי
ציווי, ומ"מ לא יצא לבטלה שישמש תחתיו, שהרי בסוף מ' שנה שימש יהושע תחתיו.

(א) ד' יט.

(ב) כתובות ד' קד.

(ג) לעיל יז. ע"ש.